

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav jižní a centrální Asie

Vliv arabštiny a perštiny na vývoj hindštiny

(The Influence of Arabic and Persian Languages on the Development of
Hindi)

Bakalářská práce

Dagna Gamza

Vedoucí práce: doc. PhDr. Svetislav Kostič, Dr.

Rok podání práce: 2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, s použitím uvedených zdrojů a literatury.

Obsah:

1.0	Úvod	5
2.0	Transkripce	6
3.0	Vývoj hindštiny-urdštiny	7
3.1	Historické okolnosti indického jazykového kontextu	9
3.2	Perština a hindština – společný původ a vývoj	15
4.0	Urdské písmo a písmo Nastalík	16
5.0	Fonologické změny: původní fonologický systém a jeho inovace	17
6.0	Lexikální vrstvy hindštiny	19
6.1	Rozdělení persko-arabských slov podle sémantických polí	20
6.2	Lékařská terminologie persko-arabského původu	23
6.2.1	Obecné termíny	24
6.2.2	Názvy částí lidského těla	25
6.2.3	Názvy chorob	26
6.3	Turecké prvky v hindštině	27
7.0	Morfologické a syntaktické vlivy arabštiny a perštiny na hindštinu	29
7.1	Přízpůsobení rodu, čísla a skloňování	29
7.1.1	Rod	30
7.1.2	Skloňování	30
7.1.3	Číslo	30
7.2	Gramatické změny	32
7.2.1	Perský genitiv	32
7.2.2	Perský vokativ	33
7.2.3	Arabský atributivní genitiv	33
7.2.4	Arabský adverbialní akuzativ	33
7.2.5	Posesivní fráze	34
7.2	Perské a Arabské afixy	34
7.3.1	Persko-arabské sufixy tvořící substantiva	35

7.3.2	Persko-arabské sufixy formující adjektiva	36
7.3.3	Persko-arabské prefixy	37
7.3	Persko-arabské hybridní složeniny	39
8.0	Shrnutí a závěr	43
9.0	Použitá literatura	45

1.0 Úvod

Hindština je indoárijský jazyk indoevropské jazykové rodiny. Hindštinou jako mateřským jazykem mluví dnes asi třetina obyvatel Indie. V dnešní době je nejdůležitějším jazykem Indie vzhledem ke svému předurčení stát se jediným úředním jazykem Indické republiky.

Současná hindština existuje hlavně ve dvou spisových variantách: sanskrtizované a hindustánské.

Hovorová mluva, zvaná také hindustánština, používá mnoho výpůjček z perštiny, arabštiny a nově hlavně z angličtiny. Vyšší stylistická úroveň, tzv. čistá hindština, je prosycena výpůjčkami z dnes již vymřelého sanskrtu. Čistá hindština má proto poněkud umělý charakter, zatímco hovorová hindština není schopná přesně vyjádřit všechny významové rozdíly a odborné termíny. Dnešní hindština je tedy jazyk bohatý na synonyma. Pro označení jednoho jevu často souběžně existují výrazy sanskrtského, perského, arabského, anglického a čistě hindského původu. Ty se používají podle vzdělání a náboženského a sociálního postavení mluvčího.

V případě perštiny a hindštiny můžeme vysledovat celý proces obohacování jednoho jazyka elementy toho druhého. Hindština není ovlivňována pouze lexikálně, ale též foneticky či morfologicky.

Cílem této bakalařské práce je stručně seznámit s příchodem perštiny a arabštiny do Indie, s jejím působením v Indii a s novými jazyky, které z této dlouhodobé přítomnosti perštiny a arabštiny na indickém subkontinentu vznikly. Také se pokusím podat stručný přehled perských a arabských prvků patrných v hindském jazyce, jako je především rozsáhlá slovní zásoba, užívání perských afixů, perského genitivu, vokativu a plurálu, arabského atributivního genitivu a adverbálního akuzativu.

Ve své práci bych chtěla uvést sémantické kategorie persko-arabských přejatých slov a hybridních kompozit v hindštině a urdštině a fonologické a morfologické změny, kterými přejatá slova musela projít. Speciální kapitola je věnovaná urdskému písmu a písmu Nastalík.

2.0 Transkripce

Hindština používá pro zápis dva druhy písma: dévanagarí (převzaté ze sanskrtu) a arabské písmo. Z důvodu lepší srozumitelnosti budu ve své práci používat standartní transkripci do latinky (viz tabulka).

Souhlásky:

क	ka	ख	kha	ग	ga	घ	gha	ङ	ṅa
च	ca	छ	cha	ज	ja	झ	jha	ञ	ña
ट	ṭa	ठ	ṭha	ड	ḍa	ढ	ḍa	ण	ṇa
त	ta	थ	tha	द	da	ध	dha	न	na
प	pa	फ	pha	ब	ba	भ	bha	म	ma
य	ya	र	ra	ल	la	व	va		
श	śa	स	sa	ष	ṣa				
ह	ha								

Souhlásky odvozené z perštiny:

क	qa	ख	<u>kha</u>	ग	ga	ज	za	फ	fa
---	----	---	------------	---	----	---	----	---	----

Samohlásky:

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ए	ऐ	ओ	औ
a	ā	i	ī	u	ū	r̥	e	ai	o	au

3.0 Vývoj hindštiny-urdštiny

Hindština patří k indoárijské větvi indoevropské jazykové rodiny. Je součástí jazykového kontinua indické rodiny, ohraničené na severozápadě a západě paňdžábštinou, sindhštinou a gudžarátštinou; na jihu maráthštinou a konkánštinou; na jihovýchodě orijštinou; na východě bengálštinou, a na severu nepálštinou. Mluví jí více než 180 milionů lidí v Indii, kteří ji považují za svůj mateřský jazyk. Dalších 300 milionů používá hindštinu jako svůj druhý jazyk.

Slovo hindi, hindština nebo-li hindský jazyk, je perského původu je odvozené od termínu *hind* "Indie" a přívlastkovou příponu *-ī*. Proto se Hindi překládá jako "indický". V moderní době je Hindi ve významu "indický" už příliš zastaralé; dnes je používáno hlavně jako pojmenování daného jazyka.

Vědci se domnívají, že hindština a urdština se vyvinuly v osmém až desátém století z kharī bolī (doslova 'stojícího jazyka') během období islámských invazí, ale i jiné jazyky mluvené v severní Indii, jako bradžština nebo avadhština i, svým malým dílem přispěli k jejímu vývoji. Označení hindština (hindí, hindaví) v této době ovšem ještě neodpovídá nějakému konkrétnímu jazyku, často jsou tímto výrazem míněny různé dialekty, ať už bradžština, avadhí, paňdžábí či kharī bolī.

Perština se stala druhou lexikální složkou hindustánštiny ihned po khaṛī bolī, protože ačkoliv je očividně samostatným jazykem, je zároveň i jejím blízkým příbuzným patřícím do té samé indoiránské skupiny v indo-evropské rodině. Region, který je rodným krajem pro khaṛī bolī hindi, je západní Uttarpradéš. Oblast byla přetahována nejprve na stranu západu a potom východu aristokratickými muslimskými kulturami Dillí a Lakhnaú. Tito aristokraté, jejichž místo původu obvykle leželo mimo Indii, podporovali literaturu, která čerpala hlavně z perštiny, turečtiny a arabštiny, tedy jazyků které si s sebou přinesli do Indie. Nakonec se jazyk vyvinul do varianty zvané urdština (z tureckého *ordu* – *tábor*), pro kterou je typický velký počet slov přejatých z perštiny a arabštiny. Jazyk původního obyvatelstva zůstával relativně oproštěn od slov přejatých z perštiny a arabštiny a místo toho si vypůjčil slova a literární konvence od sanskrtu. Z toho jazyka se vyvinula hindština.

Následkem těchto různých vlivů je hindština psána písmem devanāgarī a čerpá většinu své slovní zásoby ze sanskrtu, zatímco urdština je psána perským písmem a čerpá velkou část svého slovníku z perštiny a arabštiny.

Hindština a urdština jsou často z sociopolitického hlediska považovány za odlišné jazykové varianty, ale lingvistický rozdíl mezi oběma variantami je komplexní. Masica vysvětluje, že i když oficiálně jsou to dva různé jazyky, v lingvistickém smyslu “to dokonce ani nejsou různé dialekty nebo subdialekty”, ale spíše “to jsou dva různé literární styly založené na stejném lingvisticky definovaném subdialektu” (Masica, Colin: *The Indo-Aryan languages*, str. 27).

Někteří čtenáři mají tendenci dělat porovnávat srbochorvatštinou (psané latinkou a cyrilicí), ale tato analogie není tak úplně vhodná: existují zde gramatické rozdíly mezi těmito dvěma – například zahrnující používání nebo nepoužívání infinitivu – které nelze najít v hindštině-urdštině, zatímco na druhé straně jejich lexikální rozdíly nejsou tak velké a systematické. Situace hindštiny-urdštiny je ve světě očividně jedinečná.¹

V každodenní mezilidské konverzaci jsou hindština a urdština téměř identické. Obě jazykové varianty značně liší, až do míry vzájemné nesrozumitelnosti, v slovní zásobě týkající se záležitostí vládních, náboženských, akademických atd... Hlavní

¹ Masica, Colin: *The Indo-Aryan languages*, Cambridge : Cambridge University Press, 1993, str. 27

příčinou této skutečnosti je, že hindština většinou přejímá slovní zásobu vyšších registrů ze sanskrtu, zatímco urdština většinou přejímá perská a arabská slova. Tím nelze říci, že by hindština neobsahovala slova perského nebo arabského původu, ve skutečnosti velká část každodenního slovníku pochází právě z perštiny a arabštiny a to bude hlavním předmětem popisu.

Jak hindština tak urdština byly používány jako literární jazyk už počátkem 12. století. Počátkem 18. století hindská a urdská literatura vzkvétaly pod vlivem angličtiny.

Existuje pět základních kategorií slov ve standardní hindštině:

- **Tatsamová** slova: Toto jsou slova, která byla přímo převzata ze sanskrtu, aby obohatila formální a technickou slovní zásobu hindštiny. Taková slova (téměř výhradně podstatná jména) byla přejata bez jakékoliv fonetické nebo psané změny. Mezi podstatnými jmény platí, že tatsamové slovo může být sanskrtský neskloňovaný kořen slova a nebo to může být forma nominativu singuláru ze sanskrtského skloňování podstatných jmen.
- **Ardhatatsamová** slova: Toto jsou slova, která byla přejata ze sanskrtu ve střední a ranní nové indoárijské fázi. Tato slova obvykle prošla zvukovými změnami následně poté, co byla přejata.
- **Tadbhavová** slova: Toto jsou slova, která mohla být odvozena ze sanskrtu nebo prákrtu, ale prošla menšími či většími fonetickými a psanými změnami, se kterými se objevují v moderní hindštině.
- **Deśaj** slova: Toto jsou slova místního původu.
- **Vidēśī** (cizí) slova: Slova přejatá z cizích jazyků (perština, turečtina, angličtina, atd.)

3.2 Historické okolnosti indického jazykového kontextu

Při pohledu na mapu Indického oceánu zjistíme, že západní pobřeží Indie bylo přirozeným cílem arabského obchodu z regionu Perského zálivu. Obchodní činnost byla zavedena už od velmi dávných dob a Arabové, dlouho před příchodem islámu, dosáhli dominantní pozice v námořním obchodu v několika indických přístavech.

“Kolonie arabských a perských muslimů byly zcela jistě postupně zakládány v Malabaru, stejně jako na různých jiných místech mezi Singem a Kantonem, už od

osmého století. *Quilon* (Ar. *Kūlum*) je první známá zastávka v Malabaru pro arabské lodě na jejich cestě do Číny. Nejstarší muslimská hrobka objevená v Malabaru se nachází blízko Kalikatu a datuje se od 788 n.l. Podle malabarského historika ze šestnáctého století Zayn ud-Dina byly první mešity v Malabaru založeny arabskými misionáři v devátém století. A existují písemné důkazy z Quilonu, které potvrzují zdejší přítomnost muslimů v této době. Jiné nápisy nám dovolují datovat založení mešity v Mātāyi (kde se vyvinula důležitá islámská komunita) a to v roce 1124 n.l.²

Indie byla významná také tím, že byla obchodních artefaktů, často luxusního zboží jako černý pepř a jiná koření, a tím, že byla tranzitním bodem obchodu ze dálního východu. Tento obchod z jihovýchodní Asie na indický subkontinent byl často ovládán zájmy indických a čínských kupců. Zboží bylo potom vyloženo v jižní Indii nebo na Srí Lance a přeneseno na arabské lodě pro další přepravu. Arabští obchodníci tak poskytovali klíčové spojení mezi východními produkty a evropskými trhy, a na této skutečnosti vydělávali pěkné zisky, protože Evropané s tímto jejich monopolem nedokázali soupeřit. Ve skutečnosti byla velká část prosperity islámského světa, hlavně ve východním Středomoří, závislá na obchodních vztazích s Indií a Východem na straně jedné a s Evropou na straně druhé.

Islám se dostal na subkontinent na počátku osmého století n.l. s dobytím Balučistánu a Sindhu Muhammadem bin Qāsimem. Muslimové cestující do Sindhu v osmém století potvrdili, že je tam usazeno mnoho arabských rodin a že to má určitý vliv na původní jazyk.

Islámské invaze ze Střední Asie mezi 10. a 15. stoletím dosáhly toho, že většina severní Indie byla pod vládou nejprve Dillíského sultanátu a později Mughalů.

Období dillíského sultanátu (1206-1526) bylo pro etnické složení obyvatelstva i náboženskou a jazykovou situaci zejména v severní Indii klíčové. Z různých důvodů přestupovaly celé velké skupiny místního obyvatelstva na islám, co do etnického původu patří indická muslimská obec k nejrozmanitějším na světě. Míšením slov perských, tureckých a arabských s místním dialektem okolí Dillí vznikala urdština – nový jazyk zejména hovorový.

² Wink, Andre: *Al-Hind the Making of the Indo-Islamic World*, Brill Academic Publishers, Inc. Boston, Leiden, 2002, str.71

V severní Indii vznikala tehdy nový jazyk – urdština. Pravda, snad se vytvářel původně na bazárech, kde se příchozí muslimové museli nějak domluvit s místním obyvatelstvem a místní obyvatelstvo s nimi. Vytvářel se tedy jazyk na základě místního hindského dialektu, promíšený arabskými, perskými a tureckými slovy. Ta v něm zaujala pevné místo dodnes. Ale bylo to opravdu jen na bazárech? Sotva. Nový jazyk se vytvářel asi zejména doma, kde kolem domácího ohniště a nad visutou kolébkou mluvili otec a matka na děťátko různými jazyky, až... prostě z toho vznikla urdština, i tam, nejen na bazárech...³

Během 11. století n.l. navštívil Indii šíitský muslim íránského původu Al-Biruni, narozený v Khwarizm v severním Iránu. Napsal svou slavnou knihu *Kitab-ul-Hind* v arabštině, která zahrnovala detailní popis indických zvyků, tradic a indického způsobu života. Al-Biruni sepsal asi 20 knih o Indii – jak originální díla tak překlady a velký počet legend založených na folklóru starověké Persie a Indie. Strávil léta s hinduistickými učiteli a studenty. Zaznamenal následující:

“...jakmile jsem udělal určitý pokrok (společenský), začal jsem jim ukazovat základy, na nichž spočívá věda, abych jim poukázal některá pravidla logických dedukcí a vědy všech matematik a oni se shromáždili okolo mne, ze všech stran, podívovali se a jevili dychtivost se ode mne učit a se mne ptali, od jakého hinduistického mistra (Guru a učitele) jsem se tyto věci naučil...”⁴

Takto Al-Biruni viděl a popsal jazykovou situaci v Indii.

Základní lidská touha se učit, dokonce i od cizinců, připravila půdu pro učitele jako byl Al-Biruni a možná nesčetně mnoho jiných směrem k velké a velkolepé syntéze. Postavení staré urdštiny a apabramši během 1000-1100 n.l. v té nejdřívější známé hybridizované formě je téměř neznámý, ale Al-Biruni, polyglot, nebyl moc velký optimista. Prohlásil:

³ Marková, Dagmar: *Hrdinky kámasútry. Historie indické ženy*. str. 71

⁴ Embree, Ainslie: *Alberuni's India*, New York, 1971

“Indové, stejně jako jiní lidé, se chvástají enormním rozsahem svého jazyka, zatímco ve skutečnosti je to jeho vada. Navíc je tato řeč rozdělena na zanedbávaný lidový jazyk, používaný jenom mezi obyčejnými lidmi, a klasický jazyk, používaný jenom ve vyšších a vzdělaných třídách, který je mnohem kultivovanější a podléhá pravidlům gramatického skloňování a etymologii a jiným krásám gramatiky a rétoriky.”

Pokračuje charakterizací fonetiky a problému pravopisu:

“Kromě toho některé zvuky (souhlásky), z nichž se tento jazyk skládá, nejsou ani identické se zvuky arabštiny a perštiny, ani se jim nijak nepodobají. Naše mluvidla by je jen těžko dokázaly vyslovit a naše uši rozlišit od podobných zvuků, ani bychom je nemohli přepsat našimi znaky.”

Možná nejpříznačnější znamení rostoucí asimilace cizích elementů byl fakt, že cizinci psali svá díla nejenom v perštině a arabštině, ale i v hindštině a sanskrtu. Nejpozoruhodnějším učencem, sufijským mystikem a básníkem těch dob byl Amīr Khusrau (1253?-1325). Tento syn tureckého imigranta a indické muslimky tureckého původu psal poezii hlavně v perštině, ale také v urdštině a jiných indických jazycích; je považován za zakladatele urdského jazyka a prvního urdského básníka. Napsal sbírku hádanek (PaheliyāN) a několik dvojjazyčných hindsko perských dvojverší. Také je autorem khálík-báří – slovníku persko-arabsko-hindských synonym, který se studenti jazyků učili zpaměti. Tento slovník se tedy velmi podílel na šíření persko-arabské slovní zásoby.

Amīr Khusrau byl nazván *“otec qawwali”* (zbožné hudby indických sufiů). Také je mu přičítána zásluha za obohacení indické klasické hudby tím, že do ní zavedl perské a arabské prvky.

Pro Mughalské vladaře byl typický velký zájem o vědu a literaturu. Podporovali spisovatele používající perštinu stejně jako indické jazyky. Akbar (r. 1627-1658), Džahāngīr (r. 1605-1627) a Šāh Džahān (r. 1628-1658) vládli po sto let bez přestávky a rozšířili svůj patronát i nad perské a hinduistické intelektuály. Nejdůležitější klasická díla indické literatury byla přeložena do perštiny (např. *Rámájana, Mahábhárata, Pañcatantra* a tak dále)

“Řada důležitých překladů začala být dělána ze sanskrtu a jiných indických jazyků do perštiny. Století britské koloniální vlády v Indii a vzestup modernismu a nacionalistických ideologií v Iránu a jinde v persky mluvícím světě zamlžili důležitost těchto děl. Přesto jsou známé některé nejdůležitější překlady tohoto typu. Jsou to například “Abdol-Aziz od Nuri-Devhlaviho”, překlad astronomické příručky ze čtrnáctého století od Varahra Mehera (d. 587), překlad “Lilavati” z roku 1587 (pojednání o matematice a geometrii psané indickým vědcem z dvanáctého století Bhašarou), a pojednání o algebře “Vidža-Ganita”, které bylo přeloženo v roce 1634. Úspěchy méně důležitých překladů musí být také zmíněny, nejznámější je Nadžm al-Din Kakuraviho “Reselej dar Džabr va Moqābeleh” (Pojednání o Algebře a Reciprocitě, 1814).

Centrum indické překladatelské aktivity byl dvůr císaře Akbara Velikého v druhé polovině šestnáctého století. V roce 1582 vydal Akbarův ministr Todar Mal dekret, kterým prohlásil perštinu za oficiální vládní jazyk Mughulské říše. Následkem toho získala perština nadvládu nad indickým subkontinentem až po Bengálsko a velký počet sanskrtské literatury do ní byl přeložený. Mezi hlavními překlady byly překlady Mahábháraty a Rámájany od Abdola Qādera Badā’uni’ho v devadesátých letech šestnáctého století. V té době také vzniklo několik významných překladů z angličtiny, díky čemuž se perština stala také bránou pro evropské vědy.”⁵

Perská literatura Mughalského dvora nám zejména přinesla velkou část historických textů a memoárů (např. *Akbarnama* od Abu’l Fazla). V pozdním šestnáctém století a v sedmnáctém století vznikala nejvytříbenější a nejkrásnější perská poezie té doby právě v Indii. Počet básníků, kteří žili a psali na mughulském dvoře byl značný – Bīrbal, Todarmal. Pukhar, Sundardās – abychom vyjmenovali alespoň pár z nich. Perští básníci skládali své básně v perštině i v hindštině. Indiští autoři to samé.

Indičtí autoři také nesmírně přispěli k rozvoji perského jazyka v Indii. Dva významné příběhy, které napsali, jsou veršovaný příběh od Bhagvana Dase’ s názvem “Śāhjahānāmah” (“Kniha Śah Jahana”) a kniha autora jménem Munši Hiranman Lál s

⁵

Baker, Mona ed., *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London, 1997, str.517

názvem Gvaliornāmah ("Kniha Gvaliora") (1667 CE) Počet indických spisovatelů prózy v jiných odvětvích vědění byl také velký. Například Rai Mannu Lal "Falsafi" byl filozof, vědec a básník. Některé z jeho děl jsou například "Gulistān-e-Aram" ("Růžová zahrada Aramu") a Bostan-e-herāt" (Sad srdce"). Birbal také napsal Risāla-e-Najūm" (Knihu o astronomii)"⁶

Kontakt mezi oběma jazyky a jejich literárními tradicemi byl velmi úzký a jejich vzájemný vliv byl důležitý a nevyhnutelný.

"Přistěhovalci byli postupně absorbováni naprostou převahou indického obyvatelstva. Indičtí muslimové, po skončení období neustálého zápasu, přijali Indii za svou vlastní zemi a nevěsty si vybírali mezi místními ženami. Tak vznikla silná skupina lidí se smíšenou krví. Ta byla navíc posílena konverzí lidí z hinduistických mas a dokonce z královských rodin k islámu. Avšak početní převaha je klíčový faktor a přistěhovalci postupně splynuli s převažující indickým obyvatelstvem."⁷

Muslimové a hinduisté začali žít spolu jako blízcí sousedé a je tedy logické předpokládat, že se navzájem ovlivňovali. Oblékání, jídlo, hudba a – především – jazyk měli prospěch z recipročních změn. Zatímco muslimští učenci studovali hinduistickou filozofii a vědu, jako systémy joga a vedanta, medicínu a astrologii, hinduisté začínali jevit zájem o geografii, aritmetiku a chemii a jené oblasti, ve kterých Arabové činili nové objevy.

Mughalská nadvláda, která přinesla pozoruhodný rozkvět umění a architektury, postupně pokryla většinu severních oblastí subkontinentu. Mughalové se ženili a vdávaly s místními členy královského rodu a tím vytvořili dynastii s kombinovaným turecko-perským a mongolským původem. Král Babur toto provozoval, aby nastolil mír mezi různými náboženstvími v regionu. V souladu s islámskými hodnotami se Babur zaměřil na demonstrování dobrého příkladu pro Mughalskou dynastii zdůrazňováním náboženské tolerance.

V Mughalském období nesmírně vzkvétaly umění i literatura, často popisované jako 'synkretické' nebo 'hybridní'. Architektura většiny islámských budov

⁶ Kachru, Braj B.; Kachru, Yamuna; Sridhar, S. N.: *Language in South Asia*, str. 106

⁷ Kuczkiwicz-Fraš, Agnieszka: *Perso-Arabic Hybrids in Hindi: The Socio-Linguistic and Structural Analysis*, str.52

v Indii, které byly postaveny během Mughalského období, odráží tradiční hinduistickou architekturu, ale proukazuje i perské vlivy. Po čase hinduistická a islámská architektura daly vzniknout syntéze, jejímž příkladem je město Fatéhpur Sikrī a Tádž Mahal, známý svými proporcemi, bílým mramorem, spleťnými vyřezávanými vzory, minarety a atmosférou.

Perština byla také velmi široce používána v oblasti správy a vzdělávání. Všechny vládní dokumenty byly v perštině.

“Vyšší úředníci mughalské správy – jak hinduisté tak muslimové – byli rozmisťováni po celé zemi a psali své zprávy v perštině. Kromě jejího použití v oblasti správy zde bylo mnoho dalších příčin pro rozšíření vlivu perštiny. Hinduisté a muslimové spolu studovali ve stejných maktabách a madrasách, kde perština částečně nahradila arabštinu jako nástroj vyučování. Na královských dvorech a v harémech používaly hinduistické dámy a muslimské princezny oba jazyky zcela nestranně. Venku ve vojenských ubytovnách, mezi aristokraty, úředníky a vojáky zněla perština. V bazarech prodavači rychle pochytávali perská slova, aby mohli lépe porozumět zákazníkům a snadněji je přilákat.”⁸

3.2 Perština a hindština – společný původ a vývoj

Hindština a perština byly úzce spojené po stovky let. Obě patří mezi jazyky indoíránské skupiny, které se od své pre-indoevropské základny odloučily pravděpodobně na přelomu čtvrtého a třetího tisíciletí p.n.l. Období indoíránské kultury, o kterém nezůstal žádný písemný důkaz, nám stále nabízí mnoho nevyřešených otázek týkajících se mimo jiné migrací, početních sil, významu Indoíránců a chronologie jejich kolapsu. Analogický vývoj hindštiny a perštiny od jejich nejstarší fáze až do současnosti způsobil, že jejich moderní formy jsou charakterizovány mnoha podobnými nebo dokonce identickými prvky, které jsou vidět v každé oblasti, od fonologie až po pořadí slov ve větě.

Ve srovnání s předchozími fázemi se zdá, že jak hindština tak perština mají tendenci směřovat k maximálnímu zjednodušení. Skupiny souhlásek a diftongů se stávají jednoduššími. Posuvné a tonální přízvuky, existující ještě ve středním

⁸

Kuczkiwicz-Fraš, Agnieszka: *Perso-Arabic Hybrids in Hindi: The Socio-Linguistic and Structural Analysis*, str. 58

indickém a středním íránském období, se postupně začínají měnit na stálé a dynamické přízvuky. Změny přízvuku způsobily redukci samohlásek v posledních a nepřízvučných slabikách a nakonec redukci délky slov.

Mnoho podobných prvků lze pozorovat ve slovní zásobě obou jazyků, hlavně při srovnávání základních slov používaných v běžném životě, např.: pitā (H.), peder (P.) 'otec'; mātā (H.), mādār (P.) 'matka'; kar'nā (H.), kardan (P.) 'dělat'; aśva (H.), asb (P.) 'kůň'; jau (H), jou (P.) 'ječmen, proso'; khar (H.), khar (P.) 'osel, mula'; chatri (H.), catr (P.) 'deštník'; pada (H.), pā (P.) 'noha', ek, do pañc, nau, das, ... (H.) yek, do, panj, noh, dah, ... (P.) 'jedna, dva, pět, deset'. V důsledku mnoha fonetických změn společných pro hindštinu a perštinu mohou samozřejmě slova vyvinutá ze společného základu znít odlišně (např. bahut (H.) a bestār (P.) 'velmi, mnoho'.⁹

Jak hindština tak perština mají slovosled: Podmět – Předmět – Přísudek.

4.0 Urdské písmo a písmo nastalík

Díky vlivu Islámu je arabská abeceda jedním z nejrozšířenějších písemných systémů světa. Můžeme ji nalézt na mnoha místech Afriky, západní a střední Asie, ale i v etnických komunitách východní Asie, Evropy a obou Amerikách. Ačkoli byla arabská abeceda nejdříve používána pouze ke psaní arabštiny, byla převzata i jinými národy ke psaní jejich vlastních jazyků jako bylo perština, pašto, urdština, aj.

Po islámském dobytí Persie (633–656) Íránci přejali persko-arabské písmo a umění arabské kaligrafie vzkvétalo jak v Íránu tak v jiných islámských zemích. Písmo Nastalík vytvořil Mir Ali Tabrízí (14. století) zkombinováním dvou existujících písem Nasch a Talīq. Proto se původně nazývalo Nash-Talīq.

Mughalská říše (16. - polovina 19.století) během své vlády nad indickým subkontinentem používala perštinu jako jazyk královského dvora. Během této doby se používání nastalíku rozšířilo v jižní Asii včetně Pákistánu, Indie a Bangladěše. Zatímco na straně jedné náboženská prestiž arabského písma podporovala jeho přejímání muslimy do psaných jazyků, které se jinak strukturou od arabštiny lišily, na

⁹ Kuczkiwicz-Fraś, Agnieszka: *Persian elements in contemporary Hindi and their genesis*, str. 48

straně druhé pokračující tradice učení a čtení Koránu posilovala tendenci v používání přísně arabských pravopisných norem. Toto napětí se odráží v pravopisu urdštiny, který bere jen malý ohled na dávno zavedené fonetické asimilace, když přijde na arabská přejatá slova.

Mnohá písmena urdského písma mají odlišné formy v závislosti na tom, zda je nebo není na ně napojeno jiné písmeno. Ta, která jsou spojena s následujícím písmenem v tom samém slově se nazývají konektory a ta, která nejsou následována dalším písmenem a mohou být spojena pouze s písmenem předcházejícím, se nazývají ne-konektory.

Je důležité si uvědomit, že tvar písmena se může lišit podle jeho pozice ve slově a že také závisí na písmenu, které mu předchází nebo které po něm následuje. Konektor může mít čtyři možné varianty. Tyto tvary jsou:

- izolovaný (nezávislý) tvar, který není napojen na žádné jiné písmeno na žádné straně
- začáteční tvar, který je napojen pouze k následujícímu písmenu
- střední tvar, který je napojen na obou stranách
- koncový tvar, který je napojen jen napravo, ale ne nalevo.

5.0 Fonologické změny: původní fonologický systém a jeho inovace

Fonetické změny, kterým se také říká zvukové změny, se vyskytují kvůli tomu, aby nějakým způsobem usnadnily proces výslovnosti. Další rolí zvukových změn je učinit vzájemnou komunikaci co nejúspěšnější. Za tímto účelem je určitá adaptace nových zvuků nevyhnutelná. Je zřejmé, že čím jsou si zvukové systémy dvou jazyků bližší, tím nižší je počet pozorovatelných fonetických změn. V případě perštiny-hindštiny byl hlavní problém způsoben skutečností, že před tím, než byla perština přinesena do Indie, přejala velké množství arabských slov, včetně arabského písma. A protože toto písmo bylo vytvořeno pro potřeby semitských jazyků (jakým je i arabština), jen stěží vyhoví požadavkům jakéhokoli indoíránského jazyka, jakým je např. perština nebo hindština. V důsledku toho se většina fonetických změn, které se vyskytly v hindštině pod vlivem perštiny, týká arabských elementů a můžeme je až na několik výjimek nalézt hlavně v arabských slovech.

Zvuky [z], [f], [χ], [X], pocházejí z perštiny, [q] z arabštiny. Nicméně pouze [z] a [f] jsou víceméně integrovány ve zvukovém systému a jsou používány v mluvě velkého počtu i málo vzdělaných lidí – ačkoli poměrně hodně z nich nahrazuje zvuk [z] zkukem [j] a zvuk [f] zvukem [ph] nebo si plete oboje (špatně vyslovené slovo *lazzā*— [ləz:a], *lazzit* [ləz:lt] což by se mělo být [ləj:a], *lajjit* [ləj:lt] “hanba”, “zahanbený”, a [flr], což by mělo být [phlr] “pak”). Naopak pouze malé množství mluvčích vzdělaných v horní urdštině vyslovuje tyto tři slova tak, jak by měly znít v rodilé výslovnosti perských a arabských přejatých slov.

a) Ráz /q/.

Tato hláska vyskytuje se ve slovech přejatých z arabštiny, např. *qatl* ‘vražda’, a turečtiny *qābu* ‘kontrola’. V mluvě vysoce vzdělaných jedinců (především těch, kteří znají arabštinu a turečtinu) jsou tato přejatá slova vyslovována podobně jako v jazyku, z nichž byla přejata— tj., /q/ se vysloví jako uvulární ploziva. V mluvě jiných Indů je však vyslovena jako velární ploziva *k*, přičemž dojde k posunutí místa artikulace směrem dopředu.

b) Persko-arabské /x/

Jak bylo již řečeno, /q/ je přejato jako ploziva s jiným místem artikulace. Na druhou stranu /x/ nemění místo, nýbrž způsob artikulace. Stává se z ní neznělá aspirovaná ploziva *k*.

c) Persko-turecko-arabské [χ]:

Znělou velární frikativu [χ]: můžeme nalézt ve slovech z perštiny, arabštiny a turečtiny. Např. arabské *gāfil* ‘nedbalý’.

d) Persko-anglo-arabské /f/ a /z/:

/f/ segment obsažený ve slovech přejatých z perštiny, arabštiny a angličtiny. Např. perské *farāmoš* ‘zapomnětlivý’ a arabské *faislā* ‘rozhodnutí’. Stejně jako zdomácnělé /x/, labiální frikativa /f/ se stává aspirovanou plozivou *ph*.

Cizí souhláska /z/, kterou můžeme nalézt opět v arabštině, perštině a angličtině, je často podomácněna na afrikátu dž. Příkladem je perské *zor* 'moc' a arabské *zīkr* 'vzpomínka'

e) Ztráta

Toto je případ arabského písmene ain, které se v hindštině ztrácí. Avšak samohlásky, za kterými ain v perských či arabských slovech následuje, se v hindštině prodlužují, např. *ba^cd* = *bád* (poté).

6.0 Lexikální vrstvy hindštiny

První fází bylo převzetí jednoduchých, každodenních slov. To často souvisí s tím, jak kultura přejímala nové předměty, které tato slova označovala. Tímto způsobem se v hindštině objevila perská a arabská slova jako *ḵalam* 'pero', *kāgaz* 'papír', *masjid* 'mešita', *hukkā* 'vodní potrubí', *darvāza* 'dveřer', *darbār* 'královský dvůr', *ḵhānā* 'dům', *dukān* 'obchod', *āsmān* 'obloha', *zamīn* 'země', *doṣṭ* 'přítel', *duśman* 'nepřítel' a mnohá jiná.

Lexikální rozdíly mezi hindštinou a urdštinou často odráží různá kulturní paradigmata, takže persko-arabské a sanskrtské ekvivalenty nejsou vždy volně zaměnitelné. I když často platí, že persko-arabské slovo reprezentuje hovorový standard jak v urdštině, tak v hindštině, sémantické pole jakéhokoliv konkrétního slova bude pravděpodobně obsahovat nějaké specifické kulturní implikace, které ovlivňují jeho použití: hindské *sevā kar'nā* značí zbožnost odvozenou od hindských ideálů náboženského obřadu, které toto slovo sémanticky odlišují od neutrálnějšího persko-arabského termínu *ḵhidmat kar'nā*. Jinou slovní dvojicí tohoto typu jsou hindské *yātrā*, což znamená zároveň 'cestu' a 'náboženskou pouť' a persko-arabské *safar*, které postrádá právě konotaci putování k nějakému svatému místu.

6.1 Rozdělení persko-arabských slov podle sémantických polí

Persko-arabská slova přejatá do hindštiny můžeme rozdělit podle sémantických polí (oblastí života) do následujících kategorií:

a) Slova označující příbuznost

Mezi nejčastěji používaná slova v této oblasti patří:

khālā 'teta z matčiny strany'; *khālū* 'strýc z matčiny strany'; *vālid* 'otec'; *validā* 'matka'; *aulād* 'děti'; potomstvo; *dāmād* 'zeť'; *navāsa* 'vnuk'; *dceřin syn*; *baccā* 'dítě'; *khāvind* 'manžel'; *farzand* 'dítě, potomek'. Perská slova pro muže a ženu jsou *mard* a *aurat*, *insān* znamená lidská bytost.

b) Jídlo, ovoce a potraviny

Celé menu indické restaurace je plné persko-arabských jmen, *kabāb*, *nān*, *pulao-pilāf* a *biryāni* aromatická přátelská rýže s masem, *khurāk* 'jídlo'; *namak* 'sůl'; *khuškā* 'vařená rýže bez koření'; *maidā* 'mouka'; *cāy* 'čaj'; *jigar* 'pečeně' *qīma* 'sekané maso' a *gošt* 'maso'; *qormā* 'silně kořeněné kari'; *panīr* 'sýr' a *sabzī* 'zelenina'. Dezerty jsou rovněž arabská slova, např. *halvā*, *jalebī* a v perštině *burfi* 'bílý fondán'.

Spoustu druhů ořechů a ovoce nese perská jména, např. *angūr* hrozny; *sangtarā* druh pomeranče; *seb* jablko; *khūbānī* meruňka; *kharbūza* meloun; *tarbūz* vodní meloun; *anār* granátové jablko; *kišmīš* rozinky a *cilgozā* borovicové oříšky.

c) Předměty v domácnosti

Hodně předmětů spojených s vařením a servírováním je rovněž odvozeno z perštiny. Např. *camcā* 'lžice'; *cāqū* 'nůž'; *pyālā* 'šálek'; *rikāb* 'mísa; talíř'; *būta* 'tyglík; tavicí hrnec'; *bakāval* 'číšník'; *bāvarcī* 'kuchař' a *bāvarcīkhānā* 'kuchyně'. Trouba se persky řekne *tandūr*.

Nábytek a příslušenství v domácnosti obsahuje spoustu persko-arabských slov: *bistar* 'postel'; *kursī* 'židle'; *qālīn* 'koberec'; *tošak* 'matrace'; *takiyā* 'polštář'; *chaddar* 'ubrus'.

d) Oblečení, tkanivo a šperky

rešam 'hedvábí'; *pošāk* 'oděv' *qamīz* 'košile'; *pājāmā* 'kalhoty'; *jeb* 'kapsa'; *rumāl* 'kapesník'; *āstīn* 'rukáv'; *pārcā* 'oblečení'; *tanzeb* 'mušelín'; *almās* 'diamant'; *zar* 'zlato'; *anguštari* 'prsten'

e) Slova týkající se vzdělání

kitāb 'kniha'; *purza* 'odstřížek (obecně používáno o papíru)'; *kalam* 'pero'; *sabak* 'lekce'; *savāl* 'otázka'; *javāb* 'odpověď'; *dabistān* 'škola'; *madrasa* 'kolej; škola'; *imtihān* 'zkouška'; *natījā* 'výsledek' a *īnām* 'odměna, cena'.

f) Životní prostředí

Persko-arabské slovo pro zvířata je *jānvar*, lev je *šer*; *murg* 'kuře'; *būzīna* 'opice'; *babar* 'lev; tygr'; *khargoš* 'králík, zajíc'; *šutur* 'žirafa'; *gāv* 'býk, vůl'; *gurg* 'vlk'; *buz* 'kozel'; *ajdah* 'had; krajta'. Arabské *rātib* znamená denní přiděl jídla (zvířatům, obzvláště psům a slonům).

Přírodní jevy: *akhtar* 'hvězda'; *abr* 'mrak'; *āftāb* 'slunce'; *āb* 'voda'; *āsmān* 'obloha'; *āhan* 'železo'; *koh* 'hora'; *khuški* 'sucho'; *gil* 'půda, hlína'; *zamīn* 'Země'; *tālāb* 'nádř, bazén'; *dariyā* 'řeka'; *dašt* 'pušť'; *barf* 'sníh, led'; *bārān* 'déšť'; *māh* 'poledne, měsíc'; *šab* 'noc'; *šām* 'večer'; *sitārā* 'hvězda'; *sardī* 'zima'; *havā* 'vzduch'; *mausam* 'počasí'; *fasal* 'roční období'; *tūfān* 'bouřka

g) Filozofické a náboženské termíny (nejčastěji spojené s islámem)

khudā 'Bůh'; *gunāh* 'hřích'; *farištā* 'anděl'; *bihīšt* 'ráj'; *rozā* 'půst'; *cehlum* 'čtyřicátý den po smrti'; *namāz* 'modlitba konána muslimy pětkrát denně'; *dil* 'duše, srdce'; *bakht* 'osud, úděl'; *pāk* 'nehříšný, čistý'; *imām* 'imám'; *ibliz* 'd'ábel'; *khayāl* 'idea, myšlenka'; *fakīr* 'asketa'; *farīzā* 'svatá povinnost'; *farz* 'náboženské pravidlo'; *falsafa* 'filozofie'; *fātiha* 'první sura Koránu'; *firdaus* 'ráj'; *muazzan* 'muezzin'; *mukaddas* 'svatý'; *mulla* 'učitel; mulláh'; *musalla* 'rohož na modlení'; *rasūl* 'prorok'; *hakīkat* 'pravda'; *hakīm* 'vědec, filozof'; *kalāmā* 'svaté slovo (z Koránu)

h) Literární termíny

afsānā 'legenda, příběh'; *kāgaz* 'papír'; *zabān* 'jazyk'; *tarāna* 'píseň, chvalozpěv'; *dāstān* 'pohádka, příběh'; *maktābā* 'knihovna'; *mūnšī* 'spisovatel'; *harf* 'písmeno'; *kitāb* 'kniha'; *fikrā* 'věta, fráze'

i) Termíny odkazující na panovníka a jeho dvůr

darbar 'panovníkův dvůr'; *khāndān* 'dynastie'; *khajā* 'eunuch'; *cākar* 'sluha'; *cugal* 'pomlouvač, udavač'; *takht* 'trůn'; *bādšāh* 'císař'; *mirzā* 'mirza'; *mīr* 'vládce'; *šāh* 'šáh'; *mahal* 'palác'; *malik* 'majitel domu, vlastník, pan'; *vazīr* 'ministr'; *hazrat* 'vaše výsosti'; *harām* 'harém'; *khidmat* 'služba'

j) Termíny spojené s obchodem

dukān 'obchod (budova)'; *tarāzū* 'váhy'; *darāmad* 'import'; *kharc* 'výdaje';

farmāś 'zakázka, žádost'; *kharīd-farokht* 'smlouvaní obchodní, nakupování a prodávání'; *khīsā* 'pytlík na peníze'; *bāzār* 'trh'; *karz* 'půjčka'; *daulat* 'bohatství'; *māl* 'peníze, bohatství'

k) Vojenská terminologie

kamān 'luk'; *cillā* 'tětiva'; *tarkaś* 'toulec'; *tīr* 'šíp'; *ciltā* 'brnění'; *zīrah* 'brnění'; *baktar* 'brnění'; *tabar* 'halapartna, bitevní sekyra'; *teg* 'meč'; *bārūd* 'střelný prach'; *tez-bārūd* 'dynamit'; *khūgīr* 'bohatá výstroj'; *zīn* 'sedlo'; *lagām* 'kus kovu v koňské tlamě (za účelem řízení koně)'; *tanbūr* 'buben'; *tośak* 'slaměná matrace'; *laśkar* 'armáda'; *sipāh* 'armáda'; *sipāhī* 'voják'; *dastā* 'četa'; *garoh* 'četa, síla'; *gaśt* 'hlídka'; *dangal* 'boj'; *duśman* 'nepřítel'; *balvā* 'rebélie, vzpoura'; *zakhm* 'zranění'; *girāft* 'zatčení'; *habs* 'zatčení'; *hamlā* 'útok, ofenzíva'; *harb* 'válka, bitva'; *hukm* 'příkaz, rozkaz'; *kaid* 'pouta na ruce'; *fatah* 'vítězství, triumf'; *fauj* 'armáda'

l) Nástroje

anguśtānā 'náprstek'; *usturā* 'břitva'; *karghā* 'tkalcovský stav'; *kalbūt* 'pomůcka při vyrábění obuvi'; *kalīd* 'klíč'; *cābuk* 'bič'; *jahāz* 'lod'

m) Jména zaměstnání

āhangar 'kovář'; *uttūkaś* 'žehlíř'; *ustād* 'učitel'; *kharādī* 'hrnčič'; *darzī* 'krejčí'; *dankān* 'zemědělec'; majr 'dělník'; *rāhzan* 'bandita'; *āīndān* 'právník'; *naukar* 'sluha'

n) Perské spojky

- Souřadící spojky hojně používané v urdštině (méně běžné v hindštině)

yā P. 'nebo'

magar P. 'ale'

lekin A.->P. 'ale'

ki

balki A. -> P. 'ale', 've skutečnosti', 'dokonce'

- Spojka **-va** P. 'a', často vyslovována jako krátké {o}

gaur va fikr se 'opatrně', dosl., 's pozorností a péčí'

śāz o nādir 'výjimečný'

khas o 'am 'každý', dosl., 'speciální a běžný'

ba-sar-o-caśm 'určitě', dosl., 'na hlavu a oko' (Starý zvyk, kdy muž vzal králův psaný rozkaz a přitlačil si ho k hlavě a očím ve znamení poslušnosti)

sair o siāhat 'cestování pro potěšení', dosl., 'chození a cestování'

nām o niśān 'stopa jakékoli osoby nebo věci', dosl., 'jméno a znak'

naʿa o nuqsān 'zisk a ztráta'

harām o halāl 'nezákonný a zákonný'

-o- může spojit členy složeniny. V hindštině jsou však tyto členy často spojené bez použití spojky . Např.:

tarotāza (tar o tāza) P. 'dosti svěží', dosl., 'vlhký a svěží'

ābohavā P.-A. 'klíma', dosl., 'voda a vzduch'

6.2 Lékařská terminologie persko-arabského původu

Indicko-islámská medicína je pevně zakotvena v hypokratické a galénské (řecké) tradici. Galénská lékařská doktrína byla asimilována muslimskými učiteli spolu s prvky dalších předislámských vědeckých kultur a přicházela na indický subkontinent hlavně po založení Dillíského sultanátu v raném třináctém století. V indické, arabské a perské předkoloniální lékařské literatuře je adjektivum *unani* velmi neobvyklé; tato disciplína se nazývala prostě *tibb* (doslova medicína).

V indicko-perské středověké literatuře toto adjektivum nejčastěji odkazuje na řecké filozofy.

Perština byla hlavním médiem indicko-muslimského vzdělávání. Hinduisté a muslimové studovali společně ve stejných maktabach a madrasach, kde perština částečně nahradila arabštinu v roli prostředku vyučování.

Během vlády Aurangzeba (1659-1707) byla publikována většina standardních děl *unani* medicíny.¹⁰ Tyto texty byly obvykle psány přímo v perštině nebo přeloženy do perštiny z arabštiny. Do skupiny nejvýznačnějších děl této doby patří *Tuhfah-ul-Atibbla*, která ve verších vysvětluje stěžejní části Ibn Sina's al-Qanun, a *Riyaz-e-Alamgiri* od Hakim Muhammad Raza Shirazi. Většina standardních učebnic, používaných unani učiteli pro výuku žáků, pochází také z té doby – zde jsou pozoruhodné kompilace od Muhammad Akbar Arzani.

Po založení britského panství v roce 1858 získal termín *unani* novou konotaci: muslimští lékaři ho používali, aby se bránili obvinění koloniálních lékařů, že tradiční

¹⁰ Unani medicína je velmi blízká Ayurvedě. Obě jsou založeny na přítomnosti elementů (v Unani jsou za ně považovány oheň, voda, země a vzduch) v lidském těle.

formy medicíny jsou nevědecké a neschopné změny. Indická elita, zahrnující muslimy i hinduisty vzdělané na západních univerzitách, vstřebala tyto negativní postoje. Gándhího pesimistický proslov o indické tradiční medicíně při příležitosti slavnostního otevření Ayurvedic and Unani Tibbi College of Delhi v únoru 1921 o tom svědčí.

Západní orientalisté jako např. Ernest Renan nebo Edward G. Browne ve své *Arabské medicíně* (1921) zdůraznil, že arabská věda je z velké části řecká a pouze v malé míře produktem arabské mysli a většina učenců, kteří vyvinuli arabskou vědu, jsou Syřané, křesťané a Peršané. Indové už užívali termín *yavana*, ekvivalent unani, k odkazování na Řeky, Římany a později Araby a jejich vědy. Došlo k soudobému procesu poindičtění této tradice: první známé překlady islámských lékařských pramenů do sanskrtu se objevily v osmnáctém století, zatímco indická učenci začali psát dílo o *tibb* v perštině. Tento trend pokračoval v urdštině v koloniálním období.

Název *unani* se zakořenil během lingvistického přechodu indicko-islámské medicíny z dvorské perštiny do široce rozšířené urdštiny. Tento přechod napomohl demokratizaci a oživení unani studií během koloniálního období. Skrze urdštinu a posléze angličtinu indicko-muslimští lékaři vytvarovali novou moderní identitu *unani* medicíny, asimilovali západní ideje a technologii, přeložili její lékařský lexikon a vysvětlili *unani* jazykem moderní vědy.

6.3.1 Obecné termíny

Nejběžnější lékařské termíny, které se užívají v každodenním životě a které mají zásadní význam pro vzájemné porozumění pacienta s doktorem – lidí, kteří jsou nejbližšími sousedy ale kteří nemluví stejným jazykem.

P. *āzār*, s. m. 'nemoc, vada, choroba, problém, strádání, zranění.'

P. *bīmār*, adj. 'nemocný, indisponovaný; *bīmār-khāna*, s. m. 'nemocnice'

A. *davā* s. f. 'lék; *davā-pazīr*, adj. 'schopný nápravy, vyléčitelný'; *davā-khānā* s. m. 'místnost s léky, lékárna', obchod, výdejna léků'; *davāsāz*, 'výrobce nebo mísič léků', *davā kar'nā*, napravit, vyléčit'

A. *ḥakīm* adj. 'filozof, lékař, doktor'

A. *ḥāl* s. m. 'stav, případ'

A. *ilāj* s.m. 'lékařské ošetření; lék'; *ilāj-pazīr*, adj. 'schopný nápravy, vyléčitelný'; *ilāj kar'nā*; 'lékařsky ošetřovat; aplikovat léčbu (na), napravit; vyléčit; opravit'; *ilāj-muālaja*, s.m. 'lékařský'

P. *jarāḥat* (for A. *jirāḥat*), s.f. 'zranění; bolest'

A., P. *jarrāḥī*, adj., s.f. 'chirurgický, operace'; *jarrāḥī-kā 'amal*, s.m. 'konání operace; chirurgická operace'

P. *marīz* adj., s.m. 'nemocný, nakažený; slabý'

A. *maraz*, s.m. 'choroba, nemoc, indispozice, onemocnění, neduh, rozladění'; *maraz-e-ašadd*, 'vážná nebo bolestivá choroba'; *marazul-maut*, s.m. 'smrtelná choroba'; *maraz daf kar'nā*, 'odvrátit chorobu';

A. *safūf* v.n. fr. 'medicína podávaná suchá a nemixovaná, prášek'

P. *ṣeḥḥat*, s.f. 'zdraví, zdravost těla; zotavení ku zdraví; zdravý (pravý) stav; zdravost, dokonalost'

A. *tabīb* s.m. 'lékař'

P. *tibb* s. m. 'medicína'

P. *tīmār*, 'péče, pozornost, režim nemocných; churavost, nemoc, indispozice, strádání'

P. *zakḥm*, s. m. f. 'zranění, bolest, jizva, řez; *zakḥm-rasā* 'hluboké zranění'; *zakḥm khānā* 'být zraněn'; *zakḥm-i-kārī*, 'smrtelné zranění'

6.3.2 Názvy částí lidského těla

P. *abrū* s. f. 'obočí'

A. *badan*, s. m. 'tělo'

P. *chašm*, s. f. m. 'oko'

P. *chehra*, s. m. 'obličej, tvář'

P. *dandān*, s. m. 'zub'

P. *dast*, s. m. 'ruka'

P. *dil*, s. m. 'srdce, mysl, duše; *dil-ā*, 'Ó srdce!'; *dil-ārā*, adj. 'milovaný, epiteton milého (milé)'; *dil-ārām* s. m.. 'milý'

A. *dimāq*, s.m. 'mozek; hlava, mysl, intelekt; duch; zalíbení, touha'

P. *gardan*, s. f. 'krk'

- P. *goś*, s.m. 'ucho'
- P. *gurda*, s.m. 'ledvina'; *gurde-kī sūjan*, 'zanícení ledvin'; *gurda-numā* adj., 've tvaru ledviny, jako ledvina'
- A *ḥalq*, vulg. *ḥalaq*, s.m. 'hrdlo, hltan, průduška'; *ḥalq band kar'nā* (-kā) 'přimět (kohu), aby držel jazyk za zuby, umlčet; zastavit (něčí) řeč'; *ḥalaq baiṭh'nā*, 'přerušit'
- P. *jigar*, s.m. 'játra; životně důležité orgány ; srdce; mysl; duch, odvaha'
- P. *khūn*, s.m.. 'krev; zabití, masakr, vražda'; *khūn-āb*, *khūn-āba*, s.m., 'krvavá voda; krev; proud krve; slzy krve; krev proměněná ve vodu'
- P. *magz*, s.m. 'mozek, intelekt'
- P. *nākhun*, s. m.. 'nehet (na ruce nebo noze)'
- P. *pai*, s.m. 'noha; krok; stopa, známka, značka'
- P. *medā* s.f. 'stehno'
- P. *sar*, s. m. 'hlava'
- P. *sīna*, s.m. 'hrud', prsa, poprsí, ' *sīna ubhār-kar* (nebo *nikāl-kar*) *cal'nā* 'kráčet s vypnutou hrudí; kráčet pompózně; vypínat se; *sīna-afgār*, adj. 'zraněn v prsou; zarmoucen v srdci, sklíčen; *sīna-afgārī* s.f. 'mít zraněné srdce'
- P *zabān*, *zubān* s.f. jazyk, řeč, dialekt'; *zabān-āwar*, adj. 'výmluvný, plynký, výřečný', *zabān-āwarī*, s.f. 'výmluvnost, plynkost'

6.2.3 Názvy chorob

Tato kategorie zahrnuje termíny pro nejběžnější choroby pronásledující lidi v Indii a jejich symptomy.

- P. *ābila*, *ābla*, s.m. 'puchýř, vřed (při neštovicích); *ābla-i-farang*, s.m. 'evropské neštovice, syfilis'
- P. *angūr*, s.m. 'granulování v hojící se ráně, jizva, strup po ráně'; *angūr ānā*, *angūr bandh'nā*, *angūr bhar-lānā*, v.n. 'zajizvit, zahojit se'
- P. *āśob*, *āśūb* 'zánět očí'
- P. *bādī* adj., s.f. 'revmatický; produkující nebo způsobující nadýmání; studený a vlhký; revmatismus; nadýmání'
- A. *bukhār*, s. m. 'pára, žhnoucí žár (země nebo při horečce)
- P. *dama*, s. m. 'astma'

P. *dard*, s.m. 'bolest, bol; utrpení; lítost, soucit, soustrast; náklonnost'; *dard uṭh'nā*, 'začínající bolest, cítit bolest (v)'; *dard-ālud*, adj. 'bolestivý'

P. *dast*, s.m. 'stolice'; *dast ānā* v.n. 'mít průjem nebo volná střeva'

P. *garmī*, s.f. 'pohlavní choroba'

P. *haiza*, s.m. 'žlučnickové potíže z přejedení; nával a zvracení

dohromady'

P. *khāriś*, s.f. 'svědění'

A. *naḥkh* s.m. 'nafouknutí, otečení, nadmutí'

P. *nazla*, *nuzla*, s.m.'hleny'

A. *gabz*, s.f. 'svíravost; zácpa'

P. *tukhma*, s.m. 'trávicí potíže, dyspepsie'

A. *zukām* s.m. 'hleny, vypadávání, rýma v hlavě'; *zukām bigaṛ'nā*, 'náhlé zastavení vypadávání z hlavy; ztuhnutí a spečení hlenů'; *zukām honā (-ko)*, 'mít nebo dostat rýmu'

6.3 Turecké prvky v hindštině

K prvnímu významnému kontaktu mezi Indy, Turky a jejich jazyky došlo v období dobytí severní Indie armádou Mahmúda z Ghazny v 11. století. Jím založená turecká dynastie, nazvaná 'Ghaznawidové', vládla v Pandžábu a částech Sindu až do konce 12. století. Velký počet lidí tureckého, perského a afghánského původu vstoupilo do Indie. Přicházeli sem jako vojáci štěstěny, obchodníci-dobrodruhové, učenci, islámští náboženští hodnostáři, umělci a řemeslníci. Navždy opustili svou vlast a usadili se v Pandžábu, okolo Dillí a snad v nějakých oblastech Gudžarátu.

Pět set let, které následovaly po Mahmúdově triumfu, byly pro severní Indii obdobím střídajících se dynastií a panovníků. Všechny povstaly z různých tureckých kmenů východního Íránu a mluvily rozdílnými tureckými jazyky a dialekty. Významnými panovníky v Hindustánu byli např. Muhammad z Ghōru, Qutb-ud-din Aybak, Iltutmish, Balban, a samozřejmě také Khiljis a Tughluq.

I když někteří sultánové a panovníci prohlašovali, že mají arabský či afghánský původ, většina elity měla turecké kořeny. Mnozí z nich přišli jako pouzí válečníci nebo málo významní náčelníci. Už od raných dnů islámských dějin hodně

netureckých králů a sultánů udržovalo turecké domácnosti s otroky přinesenými ze střední Asie, kteří jim byli věrnými vojáky a vojevůdci. Spoustu z nich stouplu tvrdou prací a zásluhami a dosáhlo nejvyšších příček vládnoucí elity a králů.

Pokusíme-li se klasifikovat slova přejatá z turečtiny do hindštiny, můžeme si povšimnout několika skutečností:

- Všechna slova jsou jednoduchými podstatnými jmény. Pouze málo z nich jsou složeniny ze dvou slov.
- Většina slov jsou vlastními názvy předmětů. Nejsou tu žádná abstrakta nebo substantiva popisující děj či stav.
- Většina slov jsou věci přímo spojené s muslimskou vládou v Indii.

Zvážíme-li jejich sémantickou hodnotu, zásoba slov z turečtiny může být rozdělena do několika hlavních skupin:

a) Termíny spojené s armádou, např.:

<i>karāval</i>	‘stráž’
<i>urdū</i>	‘armáda, vojenský tábor’
<i>cāvuṣ</i>	‘seržant, důstojník’
<i>tamanca</i>	‘pistole’
<i>cakmāk</i>	‘třesací kámen nebo ocel pro rozžehnutí ohně’

b) Termíny spojené se zákonem a administrací, např.:

<i>tamgā</i>	‘známka, pečeť’
<i>ulānk</i>	‘posel, kurýr’
<i>tuzuk</i>	‘nařízení, předpis’

c) Názvy oblečení, např.:

<i>kurtā</i>	‘druh krátké vesty’
<i>cogā</i>	‘druh dřevěného pláště’
<i>tilak</i>	‘róba cti bez rukávů’

d) Názvy profesí nebo zaměstnání, např.:

<i>ambūrcī</i>	‘bubeník; osoba hrající na bubínek’
<i>kazzāk</i>	‘zloděj’
<i>āgā,</i>	‘pán, šéf, mistr’
<i>ayāz</i>	‘jméno tureckého sluhy oblíbeného u sultána Mahmúda Ghaznavī’

<i>begam</i>	‘dáma, královna’
<i>kulī</i>	‘otrok, dělník, nosič, kulí’

e) Jména běžných věcí, např.:

<i>chākū</i>	‘kudla, kapesní nůž’
<i>kaincī</i>	‘nůžky’
<i>kanāt</i>	‘strana stanu’

f) Sufix “cī”

Běžný sufix “cī” je turecký, jeho anglický ekvivalent je “er”, např. miller, killer, atd. a označuje profesi nebo činitele

<i>bāvarcī</i>	kuchař
<i>bhangercī</i>	výrobce a prodejce nápoje bhang
<i>khazāncī</i>	pokladník; <i>khazāncī-garī</i> úřad pokladníka, pokladní loď
<i>nīlāmcī</i> ,	dražitel
<i>topcī</i>	velitel dělostřelectva; zbrojní komisař; poddůstojník dělostřelectva; kanonýr
<i>tupakcī</i>	mušketýr; střelec

7.0 Morfologické a syntaktické vlivy arabštiny a perštiny na hindštinu

Persko-arabské slovní výpůjčky se staly součástí hindského gramatického systému a řídí se jeho pravidly. Aby toto bylo možné, musely projít určitými morfologickými změnami.

7.1 Přizpůsobení rodu, čísla a skloňování

Postupem času vypůjčená slova v hindštině zdomácněla, stala se běžnou součástí slovní zásoby tohoto jazyka a podrobila se jeho gramatickému systému . Aby se toto mohlo stát, půjčená slova musí podstoupit určité morfologické změny.

7.1.1 Rod

Hindština, podobně jako arabština, má dva rody: mužský (m.) a ženský (f.) Neexistuje však žádná přímá souvislost v rodě mezi hindštinou a arabštinou, protože všechna slova půjčená z arabštiny prošla do hindštiny skrze perštinu, kde není rodového rozdílu. Stává se, že slova, která jsou v arabštině rodu ženského, jsou v hindštině rodu mužského a naopak. Hlavním pravidlem je, že půjčené slovo je stejného rodu jako synonymní výrazy, které v jazyku, který ho přijímá, už existují. Např. slovo *kitāb* 'kniha', které je v arabštině rodu mužského, v hindštině změnilo rod na ženský, což je v souladu s původním hindským výrazem *pustak* 'kniha', které je zde také rodu ženského. Charakteristický arabský sufix –a(t) vyskytuje se v urdštině buď jako –a m. nebo jako –at f. Např. *izāfa* m. "zvýšení" vs. f. *izāfat*.

Pouze u několika párů životných podstatných jmen indikuje sufix –a ženský rod v urdštině, např.

<i>sāhib</i>	m.	pan	<i>sāhiba</i>	f.	paní
<i>vālid</i>	m.	otec	<i>vālida</i>	f.	matka

7.1.2 Skloňování

Slova vypůjčená z perštiny a arabštiny se skloňují podle hindského modelu za pomoci hindských koncovek, jak můžeme vidět v následujících paradigmatech
Perské *bacca* -> H *baccā* 'dítě, syn' (masc.), *baccī* 'dcera' (fem.), *bacce* *m. pl.* (děti)

Upravené slovo pak podléhá normálním hindského skloňování.

Přímý pád sg. *bacc-ā* pl. *bacc-e*

Nepř.pád sg. *bacc-e* pl. *bacc-oM*

7.1.3 Číslo

Slova vypůjčená z perštiny a arabštiny se zakončují hlavně hindskými plurálovými koncovkami, tj. maskulina, adjektivní podstatná jména a adjektiva zakončená na –ā získávají v plurálu –e, např. *gūngā murgā* 'němý kohout' – pl.

gūnge murge ‘němí kohouti’ (až na několik výjimek to platí i o substantivech mužského rodu zakončených na souhlásku – zůstávají nezměněna, např.: *khudā* ‘bůh’ – pl. *khudā* ‘boží’); feminina zakončená na –ī, –ā mají v plurálu *iyā*, např. *murgī* ‘slepice’ – pl. *murgiyā* ‘slepice’.

Stává se zřídka, že vypůjčené slovo může vytvořit nehindský plurál (obvykle je to případ arabských slov), ačkoli tento rys můžeme nalézt častěji v urdštině než v hindštině.

Přidáním koncovky –*ān* (s variantami –*yān*, –*gān*, –*vān*) –podstatná jména označující osoby, např.:

<i>mazdūr</i> → <i>mazdūrān</i>	dělník
<i>mard</i> → <i>mardān</i>	muž
<i>dānā</i> → <i>dānāyān</i>	mudrc
<i>bandā</i> → <i>bandagān</i>	sluha
<i>bānū</i> → <i>bānuvān</i>	dáma, paní.

Přidáním koncovky –*hā* podstatná jména označující neživé věci a abstrakta, např.

<i>hazārhā</i> (= <i>hazārō</i>)	‘tisíce
-----------------------------------	---------

Přidáním koncovky –*āt*, –*īn*

<i>deh</i> - <i>dehāt</i>	‘venkov’
<i>harf</i> - <i>harfāt</i>	‘písmeno’
<i>asar</i> - <i>asarāt</i>	‘efekt’
<i>ihsās</i> - <i>ihsāsāt</i>	‘pocit’
<i>nāzir</i> – <i>nāzirīn</i>	‘divák’

Obzvláště volné používání koncovky *iyāt* můžeme nalézt v pokleslém úředním jazyku právních dokumentů, atd., kde může být přidána i k původním hindustánským slovům, např.

<i>caukī</i> - <i>caukiyāt</i>	‘strážní místo’
--------------------------------	-----------------

Prodloužením samohlásky –*a* před koncovkou –*āt*, např.

<i>hālat</i> – <i>hālāt</i>	‘okolnosti’
<i>ādāt</i> – <i>ādāt</i>	‘zvyk’

Tzv. “lomený” plurál – pouze podstatná jména arabského původu, např.

<i>khabar</i> – <i>akhbār</i>	‘zpráva’, pl. ‘noviny’
-------------------------------	------------------------

S půjčenými slovy ve formě arabského nepravidelného (‘lomeného’) plurálu je

vždy zacházeno jako se substantivy v singuláru. Tyto plurály se značně liší od singuláru v tvaru a někdy i ve významu. V hindských slovnících můžeme tato slova najít jako samostatná hesla.

Pro určité termíny existuje duál, ale ten je velmi vzácný, např.:

tarafain 'f. dvě strany (ve při)' (duál A. *taraf* 'f. strana, směr').

7.2 Gramatické změny

7.2.1 Perský genitiv

Někdy, převážně však v urdštině, je užívána také perská forma genitivního spojení, tzv. ezafetová konstrukce. Tato konstrukce je používána pro spojení atributivního adjektiva k podstatnému jménu. Samohláska *i*, která je vyslovena vždy jako krátké *e*, se přidá k substantivu. Tato samohláska je vše, co zbylo ze staroperského zájmena **hya** 'toto', 'kdo'. Adjektivum stojí za substantivem.

Konstrukce *izāfat* je častější v urdštině. V hovorové řeči se používá pouze v některých výrazech půjčených z perštiny. V písmě devanāgarī se *izāfat* samohláska občas zapisuje znakem pro *e*. Nicméně nejčastěji se vynechává v jazyce psaném i mluveném.

<i>Mausam e bahārī</i>	'jarní období roku'
<i>mizāje šarīf</i>	'jak se máš?' dosl., co dělá Vaše urozené zdraví
<i>tarz e ma'āšarat</i>	'způsob života'
<i>daryā e Jehlam</i>	'řeka Jehlam'
<i>silsilā e koh</i>	'horské pásmo'
<i>šāh e Iṭalī</i>	'král Itálie'
<i>aṣ'na e gulfagū</i>	'během konverzace'
<i>riāsat e Jammū e Kašmīr</i>	'stát Jammu a Kašmír'
<i>'ilm e nabatāt</i>	'věda o rostlinách', 'botanika'
<i>qābil e dīd</i>	'spatřeníhodný', 'hodný našeho pohledu'
<i>qābil e ta'rīf</i>	'chvályhodný'
<i>qābil e zikr</i>	'hodný zmínky'

Tato konstrukce se také používá ke spojení dvou podstatných jmen, jestliže má být vyjádřen genitivní vztah. Samohláska *izāfat* je přidána k řídícímu podstatnému jménu a předchází řízenému substantivu, tj. 'genitivu'.

<i>mausame bahār</i>	'roční období jaro;
<i>koh-i-nūr</i>	'hora světla'
<i>zād-i-rāhila</i>	'cestovní břemena', 'zásoby jídla na cestování'
<i>as'nā-i-rāh</i>	'uprostřed cesty'

7.2.2 Perský vokativ

Zřídka může být také užit perský vokativ, opět ovšem převážně v urdštině. Tvoří se buď pomocí zvolací částice *ay* kladené před podstatné jméno, nebo pomocí sufixu – *ā*, (či –*yā* končí-li podstatné jméno na samohlásku), např: *ay mard!* (člověče); *mardā!* (člověče); *khudāyā!* (Bože!).

7.2.3 Arabský atributivní genitiv

Atributivní genitiv se vyskytuje v muslimských vlastních jménech, v názvech muslimských svátků, atd., jinak je řídký. Substantivum v genitivu následuje řídící podstatné jméno. Buďto stojí se členem 'l (namísto al) nebo bez něho. Řídící substantivum je bez členu vždy:

<i>tālib-ilm</i>	'student', dosl. 'hledáč znalostí'
------------------	------------------------------------

7.2.4 Arabský adverbialní akuzativ

Tento akuzativ se objevuje například u slov:

<i>taqrīban</i>	'asi', 'téměř'
<i>fauran</i>	'rychle', 'ihned'
<i>ausatan</i>	'průměrně'

7.2.5 Posesivní fráze

Arabská posesivní konstrukce se používá k vytvoření počtu složených frází používaných v urdštině, včetně substantiv (hlavně vlastních jmen) a adjektiv.

Její nejjednodušší forma může být ilustrována elegantním synonymem pro “víno”, oblíbeném v klasické urdské poezii :

bintul-‘ināb f. dcera hroznu

První substantivum *bintu* má určitou nominativní koncovku. Druhé substantivum (technicky genitiv) je předcházeno členem určitým, který je ve výslovnosti elidován s předcházejícím –u, ačkoli plný tvar je al-‘ināb ‘hrozen’. Přesně tato formální struktura se nachází také v běžných frázích přejatých z arabštiny, které začínají na dār“místo čeho”, např.

dārul-hukūmat m. hlavní město (“místo vlády”)

dārul-‘ulūm m. univerzita (“místo vědy”)

Nejčastěji se tato konstrukce používá při tvoření velkého počtu muslimských jmen, např.

Abdul-Kalām Abdul-Kalām (“otec světa”)

‘Abdul-Halīm *Abdul-Halīm* (“otrok Shovívavého”)

‘Ainul-Haq m. Ainul Haq (“oko pravdy”)

Stejné pravidlo elize se uplatňuje u početných jmen zakončených na allāh, např.

Asadullāh m. Asadullah (“boží lev”)

Farhatullāh m. Farhatullah (“božské potěšení”)

7.3 Perské a Arabské afixy

Vedle velkého počtu slov přejatých z perštiny se v hindštině také objevilo mnoho perských a arabských sufixů. Často se tu používají a spojují se hlavně (ale ne vždy) se základy perského a arabského původu. Níže jsou vyjmenované nejběžnější perské a arabské sufixy, které můžeme nalézt v současné hindštině.

7.3.1 Persko-arabské sufixy tvořící substantiva

Formování abstraktních feminin z adjektiv **-gī**, např.

*nārāz*gī ‘hněv’ *nārāz* ‘rozhněvaný’

*maujūd*gī ‘přítomnost’ *maujūd* ‘přítomný’

Formování činitelských substantiv: **-dār**, hlavně týkající se povolání:

zamīndār ‘pan domácí’

subedār ‘inspektor (z administrativního úseku *suba*)’

sardār ‘šéf, vedoucí pracovník’

kharīdār ‘kupec’

Formování místních substantiv **-istān**, maskulina, původně jako složenina a později gramatizováno v sufix

registān ‘(písečné místo) poušť’

gulistān ‘zahradka růží’ P. *gul* ‘růže’, ‘květina’

pakistān ‘země neposkvrněnosti’ (pak)

hindustān ‘země Hind/Hindů’

qabristān ‘hřbitov’ (*qabr* ‘hrobka’)

-gāh

dargāh ‘svatyně’

khvaīšgāh ‘snová země’

-khānā

kitābkhānā ‘knihovna’

qaidkhānā ‘věznice’

davā khānā ‘lékárna’

kārkhāna ‘dílna’, továrna’

Sufix **-bāz**, původně ‘hrací’:

dhokhebāz ‘podvodník’

saṭṭabāz ‘kdo rád přemlouvá’

saudebāz ‘vyjednaváč’

Substantiva činitelská a nástrojová značící “úschovu”, “střežení”, “hlídání” se sufixy **-bān, -vān**, např.:

bāgbān ‘zahradník’ *bāg* ‘zahradka’

gāṛvān ‘povozník’ *gāṛ* ‘vozík’

Substantiva nástrojová formovaná pomocí sufixů: **-ak, -ā**, např.:

<i>caśmak</i>	‘třepetání’	<i>caśm</i>	‘oko’
<i>dastā</i>	‘klika’	<i>dast</i>	‘ruka’

Sufix **-ī**, který derivuje substantivum z adjektiva:

<i>garībī</i>	‘chudoba’	<i>garīb</i>	‘chudý’
<i>dostī</i>	‘přátelství’	<i>dost</i>	‘přítel’
<i>kharābī</i>	‘špatnost’	<i>kharāb</i>	‘špatný’
<i>qānūnī</i>	‘právní’	<i>qānūn</i>	‘právo’
<i>hamdardī</i>	‘soucit’	<i>hamdard</i>	‘soucitný’

Abstraktní substantiva značící stavy nebo činy, která jsou formovaná přidáním suffixů suffixes **-āk, -ān, íś** k infinitivům nebo kořenům sloves:

<i>tapāk</i>	‘rozruch, neklid’
<i>bārān</i>	‘déšť’
<i>farmān</i>	‘příkaz, rozkaz’
<i>parvarís</i>	‘udržování’
<i>kośís</i>	‘pokus’
<i>dānís</i>	‘mozek, intelekt’
<i>khvāhís</i>	‘touha’

7.3.2 Persko-arabské sufixy formující adjektiva

Sufix **-ānā**

<i>sipāhī-ānā</i>	‘vojácký’	<i>sipāhī</i> (P.)	‘voják’
<i>yār-ānā</i>	‘přátelský’	<i>yār</i>	‘přítel’

Sufix **-dār**

<i>samajhdār</i>	‘moudrý’	<i>samajh</i> (H.)	‘mysl’
<i>damdār</i>	‘živý’	<i>dam</i> (P.)	‘život’
<i>śākhdār</i>	‘rohatý’	<i>śākh</i> (P.)	‘roh’
<i>anīdār</i>	‘se špičkou’	<i>anī</i> (H)	‘špička, vrchol’

Sufix **-āvār**

<i>zorāvār</i>	‘atletický’	<i>zor</i> (P.)	‘síla’
<i>mahīn-e-vār</i>	‘měsíční’	<i>mahīnā</i> (H.)	‘měsíc’

Sufix **-mand**

<i>daulat-mand</i>	‘bohatý, zámožný’	<i>daulat</i> (A.)	‘bohatství’
<i>fatah-mand</i>	‘vítězný’	<i>fatah</i> (A.)	‘vítězství’
<i>khvāhiś-mand</i>	‘toužebný’	<i>khvāh</i> (P.)	‘touha’

Sufix —sār

<i>śarm-sār</i>	‘stydlivý’	<i>śarm</i> (P.)	‘stud’
-----------------	------------	------------------	--------

Sufix –īn

<i>rangīn</i>	‘barevný’	<i>rang</i>	‘barva’
<i>namkīn</i>	‘slený’	<i>namak</i>	‘sůl’

Sufix –nak

<i>khauf-nāk</i>	‘strašlivý’	<i>khauf</i> (A.)	‘strach’
<i>khatar-nāk</i>	‘nebezpečný’	<i>khatar</i> (A.)	‘nebezpečí’
<i>gam-nāk</i>	‘zarmucující’	<i>gam</i> (A.)	‘smutek’

Nominalizující sufix **–iyat** je jediný, který se zdá být produktivní v předmoderní hindštině, protože některá z následujících slov se nenachází v arabštině:

<i>insāniyat</i>	‘lidskost’	(<i>insān</i> ‘muž/lidská bytost’)
<i>māmūliyat</i>	‘banalita’	(<i>māmūlī</i> ‘běžný’)
<i>haivāniyat</i>	‘divokost’	(<i>haivān</i> ‘divoké zvíře’)
<i>khairiyat</i>	‘blaho’	(<i>khair</i> ‘dobrý’)
<i>khāsiyat</i>	‘zvláštnost’	(<i>khās</i> ‘speciální, zvláštní’)

V moderní urdštině se sufix **–iyāt** používá k tvorbě f. substantiv, které značí akademické disciplíny, např.

<i>islām</i>	<i>m. islām</i>	<i>islāmiyāt</i>	<i>f. islámské studie</i>
<i>lisān</i>	<i>f. jazyk</i>	<i>lisāniyāt</i>	<i>f. lingvistika</i>

7.3.3 Persko-arabské prefixy

kam- derivuje adjektiva ze substantiv s významem ‘nízký, malý’

<i>kamzor</i>	‘slabý’,	<i>zor</i>	‘síla’
<i>kam-umr</i>	‘mladý’	<i>umr</i>	‘věk’

ham- ‘mající stejný původ’

<i>hamsafar</i>	‘spolucestující’		
<i>hamumr</i>	‘stejného věku’	<i>umr</i>	‘věk’
<i>hamvatan</i>	‘krajan’	<i>vatan</i>	‘stát’)

dar- 'v': *darasal* 've skutečnosti, opravdu'

nā- obecně označuje zápor

<i>nāpasand</i>	'nepříjemný'		
' <i>nālāyak</i>	'nevhodný'	<i>lāyak</i>	'hodnota'
<i>nā-ummīd</i>	'zoufající, bez naděje'	<i>ummīd</i>	'naděje'
<i>nāmanzūr</i>	'neschválený'	<i>manzūr</i>	'přijatý'
<i>nābāliġ</i>	'mladiství, nezletilý'		
<i>nākām</i>	'nepoužitelný'	<i>kām</i>	'použití, práce'
<i>nāmumkin</i>	'nemožný'	<i>mumkin</i>	'možný'
<i>nāpāk</i>	'nečistý'	<i>pāk</i>	'čistý'

be-připojuje se obvykle před substantivum, čímž se vytvoří privativní adjektivum:

<i>beghar</i>	'bez domu'		
<i>bekhabar</i>	'rezervovaný, bezstarostný, lhostejný ke světu' (<i>khabar</i> 'informace, zprávy')		
<i>bematlab</i>	'nesmyslný'	<i>matlab</i>	'význam'
<i>bešarm</i>	'nestoudný'	<i>šarm</i>	'stud'
<i>bešak</i>	'bez pochyb'	<i>šak</i>	'pochyby'
<i>nehad</i>	'bez limitu'	<i>had</i>	'limit'
<i>bešumār</i>	'nevyčíslitelný'	<i>šumār</i>	'číslo'
<i>becārā</i>	'bezmocný' (<i>cārā</i> 'východisko')		

Antonyma **bad-** a **khub-** mají význam ku-/su-:

<i>badsūrat</i>	'ošklivý'	<i>sūrat</i>	'tvar, krása'
-----------------	-----------	--------------	---------------

lā- je negativní prefix s významem 'bez':

<i>lāpatā</i>	'ten, který nemůže být vystopován, bez domova, zmizelý'		
		<i>patā</i>	'adresa, informace'
<i>lāvāris</i>	'bez dědice'		
<i>lāparvah</i>	'bezstarostný'	<i>parvāh</i>	'péče'
<i>lāilāj</i>	'nevyléčitelný'	<i>ilāj</i>	'medicína, léčba'

ġair další negativní prefix (ne-):

<i>ġairqānūnī</i>	'nelegální'	<i>qānūn</i>	'zákon'
<i>ġairzimmedār</i>	'nezodpovědný'		
<i>ġairinsāf</i>	'nespravedlivý'		

fi- 'za' (angl. 'per'):

7.4 Persko-arabské hybridní složeniny

Hybridní slovo je slovo zformované z prvků, které jsou historicky derivovány z různých jazyků. Každé z těchto slov může existovat a fungovat – alespoň ve zdrojovém jazyce – jako nezávislá sémantická jednotka. Ve slovtvorném systému indoevropských jazyků hrály složeniny velice důležitou roli. Nicméně v Indii terciární hybridizace nenabyla tvaru ani kreolu ani pidginu. Místo toho následkem této multihybridizace (multi-, neboť tohoto procesu se účastnily více než dva jazyky) vznikla hindština a urdština.

Existují čtyři hlavní skupiny faktorů, které jsou nezbytné pro jazykovou hybridizaci. Jsou to:

Faktory kontaktu jsou esenciálně důležité, neboť lingvistická hybridizace není bez něho možná. Rozsah, povaha a intenzita hybridizace záleží přímo na rozsahu, povaze a intenzitě kontaktu.

V Indii nebyl kontakt mezi perštinou a místními jazyky přerušen asi sedm set let. Bylo to velmi dlouhé období, ale snad ještě důležitější je skutečnost, že zde existovaly dvě paralelní společenské úrovně, kde se tento kontakt projevoval nejsilněji. První úroveň byla spojena s rozdílnými větvemi umění, literatury, vědy, náboženství a filozofie, politiky administrace a diplomacie. Na této úrovni si lidé vyměňovali jazyky a naplňovali tak právě se vyvíjející hindštinu persko-arabskými termíny souvisejícími se zmíněnými oblastmi. Druhá úroveň zahrnovala různé aspekty každodenního života a běžný jazyk používaný lidmi, např. jména rozličných oděvů, nádobí, profesí, zbraní atd.¹¹

- **Faktory postojů** znamenají postoje mluvčích jednoho jazyka k jazyku cizímu, či dokonce jejich postoj k mluvčím daného cizího jazyka.

Není pochyb o tom, že perština hrála v Indii roli prestižního jazyka. Ti, co jí mluvili,

¹¹

Kuczkiewicz-Fraś, Agnieszka: *Perso-Arabic Hybrids in Hindi: The Socio-Linguistic and Structural Analysis*, str. 34

mohli dostat lepší práci, byli považováni za vzdělanější, kulturnější, členy elity. Ale v Indii nebyla tendence vzdávat se mateřských jazyků ve prospěch perštiny nikdy zaznamenána. Snad více rozhodující než emoční faktor (alespoň na začátku) byl faktor užitečnosti. Vypůjčeno bylo pouze to, co lidé potřebovali – hlavně jména předmětů a činností, které nebyly známy před tím, než muslimové přišli do Indie. Nicméně v posledním stádiu vzájemného kontaktu, ve spojení s národními hnutími a očišťujícími tendencemi mezi Hindy i muslimy, se faktor postoje stal nejdůležitějším. Nacionálové se pokoušeli zbavit jak hindštinu tak urdštinu “cizích” prvků, které měli být nahrazeny už existujícími nebo právě vynalezenými domácími termíny. Morfologická hybridizace však už prakticky nešla odstranit, neboť mnohé přejaté tvary už nebyly vnímány jako “cizí”.¹²

- **Faktory “vnější formy”** mohou být jednoduše vysvětleny jako rozsah přizpůsobování se prvků jednoho jazyka fonologickému a gramatickému systému jiného jazyka. Čím více existuje možností, tím hlubší je proces hybridizace. Jinými slovy, čím bližší jsou si fonologické a gramatické systémy dvou jazyků, tím lépe se jejich prvky k sobě hodí. V případě hindštiny-perštiny se situace zdá být téměř ideální. Oba jazyky vznikly ze stejné indoíránské větve indoevropské rodiny a oba prošly paralelními fázemi vývoje, které jsou charakterizovány téměř identickými rysy. Když se setkaly v Indii ve dvanáctém a třináctém století, oba tíhly k velkému zjednodušování. To bylo pravděpodobně v obou případech způsobeno tím, že byly používány v obrovských oblastech, které daleko přesahovaly jejich rodné území. Perština, která pocházela z malé provincie Fars ve středním Íránu, se ve střední Asii stala běžným prostředkem komunikace. Z kharī bolī, dialektu používaném ve súzemí Dillí, povstala hindustánština, hlavní jazyk severní Indie a později celého indického poloostrova. Podobné změny zjednodušující strukturu, např. zánik skloňování a časování, ztrata neutra, silná aglutinativní tendence, která se mimo jiné projevovala vzrůstajícím počtem složených sloves, všechno toto způsobilo daleko snazší asimilaci perských prvků do hindštiny.

Faktory “vnitřní formy” rozumíme způsoby nazírání skutečnosti, které jsou primárně podmíněny mateřským jazykem. Obrovská kognitivní podobnost Indů a Íránců může být dokázána tím, že nová slova byla vypůjčena i tehdy, když daný

¹²

tamtéž, str. 35

termín už v hindštině existoval. Následkem toho dnes nalézáme ve slovní zásobě hindštiny mnoho synonym, které jsou částečně indického, částečně persko-arabského původu. Jsou snadno zaměnitelná, beze změny významu celého výrazu.

Obecně můžeme perské hybridní tvary v hindštině rozdělit do tří hlavních typů:

- a) slova zformovaná přidáním hindských afixů k perským základům
- b) slova zformovaná přidáním perských afixů k základům indického původu (*tatsamové* stejně jako *tadbhavové*)
- c) složeniny ze dvou nebo více slov rozdílné etymologie

V typu a) můžeme nalézt tyto podskupiny:

- substantiva, adjektiva a slovesa tvořená z perských základů s hindskými sufixy
- substantiva a adjektiva tvořená z perských základů a hindských prefixů
- substantiva tvořená přidáním koncovky *ā* namísto perského němého *-h* pro maskulina, *ī* pro ženská adjektiva, *-e* pro nepřímý pád a plurálové tvary
- substantiva ženského rodu zformovaná přidáním koncovek *-nī*, *-in*, *-ānī* k maskulinům vypůjčeným z perštiny

Existuje hodně hindských sufixů, které se přidávají k perským základům. Nejběžněji používaný je sufix *-vālā* který tvoří slova označující činitele (*akhbārvālā* 'prodavač novin' A. *akhbār pl. od khabār* 'noviny'), vlastnictví (*kamīvālā* 'muž v nouzi', P. *kamī* 'hubenost'), původ a četné další vztahy.

Druhý sufix, který se často vyskytuje, je *-pan*. Tvoří abstraktní substantiva, např. *zanānāpan*..

Hybridní adjektiva jsou tvořena sufixem *-īlā*, který značí přítomnost nějaké vlastnosti ve značné míře. Sufix *-īlā* je synonymní s perským sufixem *dār* a někdy se oba mohou vyskytnout ve stejné pozici, např. ve slově *robīlā* nebo *robdār* 'autoritativní' (P. *rabb* 'pán, Bůh'). Sufix *-īlā* tvoří adjektiva i substantiva, např. *cakhīlā* (P. *cakh* 'odpor, nepřátelství'), což znamená zároveň 'směšný' a 'šašek'.

Další běžný hindský sufix, který tvoří hybridní místní jména, je *-ghar*. Má stejný význam jako perské sufixy *-khānā* nebo *-gāh*, které jsou často přidávány k perským základům, např. *jādūghar* 'muzeum' (P. *jādū* 'magie, čarodějnictví').

Dále zde máme množství sufixů, které vznikly ze složenin v sanskrtu.

Jsou to:

- **virodhī** tvoří adjektiva s významem 'naproti'. Např. *janvirodhī* 'proti válce (P. jang 'boj, válka')
- **vād** tvoří abstraktní substantiva, např. *sūfivād* 'sufism' (P. *sūfi* 'sufi, mystický')
- **vādī** tvoří abstraktní substantiva i substantiva vlastnictví, např. *jangvādī* (P. jang 'boj, válka') může znamenat jak 'vojsko' tak 'militarista'
- **may** tvoří terminologická adjektiva, např. *muhāvrāmay* 'idiomatický' (A. *muhāravara* 'mluvení')

Nakonec tu máme skupinu asi čtyřiceti sloves utvořených přidáním hindské infinitivní koncovky *-nā* k perským substantivům vypůjčeným hindštinou, např. *badal'nā* (P. *badal* 'náhrada, ekvivalent'), *kharīd'nā* (P. *kharīd* 'koupě').

Vznik hybridních slov je možný tehdy, když v daném jazyce už běžně existuje dostatek vypůjčených slov. Tyto prosté výpůjčky pak podstoupí proces hybridizace pomocí domácích slovtvorných prvků. Jsou také prostředkem přenesení cizích slovtvorných prvků, které se ve vypůjčujícím jazyce pomalu stanou produktivní. Toto je hlavní důvod, proč jsou hybridní slova zřídka jednoduchými jmény objektů. Obvykle jsou to komplexnější odvozeniny – často adjektiva nebo abstraktní slova. Níže jsou vyjmenovány hlavní sémantické skupiny persko-arabských hybridních slov v hindštině.

a) hybridní jména předmětů, např. *bistarā* 'postel, ložní potřeby'; *pyālī* 'malý hrnek'; *rākhḍānī* 'popelník'; *cūhādān* 'past na myši'

b) hybridní názvy profesí/povolání, např. *cakrānī* 'služka'; *bāvarcin* 'kuchařka'; *tabliyā* 'bubeník'; *asbālvāla* 'podavač, nosič'; *bahlavān* 'řidič vozu taženého voly'; *caukīdār* 'strážný, stráž'; *rājgīr* 'stavitel', *bijlīsāz* 'elektrikář'

c) hybridní slova spojená s řemesly, např. *khurbandī* 'nasazování podkovy koni'; *gacgīrī* 'zednictví'; *kandlākaśī* 'získávání zlatého či stříbrného drátu'; *dhobīkhānā* 'místo, kde se pere prádlo, prádelna'; *mistrīkhānā* 'dílna'; *pannīsāzī* 'výroba cetek'

d) hybridní slova spojená s obchodem, např.: *badlā* 'výměna, smlouvání'; *kharcvālā* 'věřitel'; *bedām* 'zadarmo'; *thokband* 'velkoobchodník'; *borābandī* 'prodej obilovin ve velkém'

e) hybridní slova spojená s přírodou, např.: *garmā* 'horko'; *barfānī* 'ledový, sněžný'; *śernī* 'tygřice, lvice'; *sevārdār* 'pokrytý vodními rostlinami'; *royendār* 'chlupatý, vlněný', *ghamkhor* 'skleník'

f) hybridní slova spojená s politikou, administrací a právem, např.: *pratisarkar* 'paralelní vláda'; *gairmarksvādu* 'anti-marxista'; *baniyāśahī* 'plutokracie'; *pūmjīśahī* 'kapitalista, kapitalismus'; *tānāśāh* 'despota, diktátor'

g) hybridní slova odkazující na armádu, např. *bandūkdhārī* 'ozbrojený, nesoucí zbraň'; *lāmbandī* 'mobilizace'; *talvārbāz* 'bojovník s mečem'

h) abstraktní hybridní slova a adjektiva, např.: *tarbuziyā* 'tmavě zelený'; *āvārāpan* 'bezdomovectví'; *cālbāzī* 'oklamání, podvod'

8.0 Shrnutí a závěr

Je tedy zřejmé, že hindština je perskými prvky do velké míry prosycena. Byl to jazyk adoptovaný obyvateli jižní Asie, jak muslimy tak hinduisty, pro intelektuální a estetické diskurzy. Každé odvětví znalostí, ať už věda nebo jiné, jím bylo ovlivněno.

Podobně jako slova přejatá z perštiny-arabštiny, také hybridní slova v hindštině by v klasifikaci měla být rozdělena na dvě základní skupiny: ústní a literární. První z nich kvůli nezbytnosti komunikace v každodenních situacích vznikala v těsných vzájemných vztazích mezi místním lidem a vetřelci s odlišným jazykem. Zahrnuje například názvy nových předmětů přinesených do Indie přistěhovalci, jména povolání a zaměstnání (také často pro Indy nová), termíny spojené s řemesly různých typů, s obchodem a s armádou. Výpůjčky a hybridní slova tohoto druhu byly prvním jazykovým efektem mezijazykové a mezikulturní srážky muslimské a indické společnosti a začaly se v hindštině objevovat už ve dvanáctém a třináctém století.

Výpůjčky druhého typu se objevily poněkud později a byly spojeny s obdobím Mughalů, kdy se jazyk Dakhini a urdština stávaly jazyky literatury na dvorech muslimských panovníků (čtrnácté až osmnácté století). Mezi typy literárních výpůjček a hybridních slov nalézáme velké množství slov s původem v arabštině, především termíny odkazující na rozličná pole vědy, literatury, filozofie a náboženství, termíny spojené s administrací a zákonem, slova referující o panovníkovi a jeho dvoře. Jejich vnik do hindštiny byl zvláště hojný během plného rozkvětu urdské poezie v Dillí a Lakhnau v osmnáctém století.

Tyto nové, převzaté prvky z perštiny či arabštiny nenahradily původní prvky hindské, nýbrž existovaly po jejich boku a časem se staly plnoprávnými součástmi hindského jazykového systému.

Případ perštiny jako cizího jazyka, který byl přijat, zdomácněl a znamenal pro domácí jazyk velký originální přínos, je jedinečný. Jediným porovnatelným příkladem je angličtina, současný jazyk globálních rozměrů. Ale ještě si musíme počkat na to, zda bude angličtina přijata, adoptována, ovládnuta a kreativně používána ve stejném rozsahu jako byla perština v jižní Asii.

9.0 Použitá literatura

Knihy:

- Bailey, G.: *Hindustani (Urdu) grammar and Hindustani-English vocabulary, (Linguaphone Oriental Language Courses)*, London, Great Britain, 1933
- Baker, Mona ed. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London, 1997
- Cardona, George; Jain, Dhanesh: *The Indo-Aryan languages*, London; New York: Routledge, 2003
- Chaudhuri, K.N.: *Trade and civilisation in the Indian Ocean : an economic history from the rise of Islam to 1750*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1985
- Embree, Ainslie: *Alberuni's India*, New York, 1971
- Kachru, Braj B.; Kachru, Yamuna; Sridhar, S. N.: *Language in South Asia*, Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2007
- Khan, Abdul Jamil: *Urdu/Hindi: An Artificial Divide African Heritage, Mesopotamian Roots, Indian Culture & British Colonialism*, New York, 2006
- Kuczkiewicz-Fraś, Agnieszka: *Perso-Arabic Hybrids in Hindi: The Socio-Linguistic and Structural Analysis*, New Delhi, India, 2003
- Marková, D.: *Hrdinky kámasútry. Historie indické ženy*, Praha 1998
- Masica, Colin: *The Indo-Aryan languages*, Cambridge : Cambridge University Press, 1993
- Montaut, Annie: *A grammar of Hindi*, Munchen, 2004
- Pořízka, Vincenc: *Hindština/Hindí Language Course*, Prague, Czech republic, 1972
- Schackle, Christopher; Snell, Rupert, *Hindi and Urdu Since 1800*, London, 1990
- Wink, Andre: *Al-Hind the Making of the Indo-Islamic World*, Brill Academic Publishers, Inc. Boston, Leiden, 2002

Slovníky:

- Platts, J.T.: *A Dictionary of Urdu, Classical Hindi, and English*. London, 1884
- Shakespear, John: *A Dictionary, Hindustani and English, and English and Hindustani*. 4th edn, London, 1849
- Strnad, Jaroslav (ed.) Marková, Dagmar; Kostić, Svetislav; Svobodová, Renata: *Hindsko-český slovník*, Praha, 1998

Články:

- Kuczkiewicz-Fraś, Agnieszka: *Hybridity as reflected in language. The case of Hindi and Persian* [in:] Czekalska R., Marlewicz H. (ed.), *Kraków Indological Studies*, vol. 4-5 (2002/2003)
- Kuczkiewicz-Fraś, Agnieszka: *Medical Terminology of Perso-Arabic Origin in Hindi*, [in:] Stachowski St. (ed.), *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCX, Prace Językoznawcze*, z. 121, Krakow 2003.
- Kuczkiewicz-Fraś, Agnieszka: *Turkic in India and its elements in Hindi*, [in:] Stachowski St. (ed.), *Studia Turcologica Cracoviensia*, vol. VIII, Kraków 2001
- Kuczkiewicz-Fraś, Agnieszka: *Perso-Arabic hybrids in Hindi (a preliminary report)*, [in:] Stachowski St. (ed.), *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Językoznawcze*, vol. 120, Krakow 2000
- Kuczkiewicz-Fraś, Agnieszka: *Persian elements in contemporary Hindi and their genesis*, [in:] Stachowski St. (ed.), *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCX, Prace Językoznawcze*, vol. 118, Kraków 1997